

JONIDA CUNGU

VËZHGIME MBI SHFAQJE TË DUKURISË SË HOMONIMISË

Struktura e njësisë homonimike pëson ndryshime si pasojë e zhvillimit gjuhësor. Këto ndryshime janë studiuar në një krahasim të çifteve homonimike nga “Fjalori i gjuhës së sotme shqipe 1980” në “Fjalori i gjuhës shqipe 2006”. Problematika që ngërthen ky punim shqyrton lëvizjet që pësojnë njësitë e çiftit homonimik, duke sjellë dhe të reja në kornizën e kësaj dukurie. Shmangia e çifteve homonimike në Fjalorin e 2006-ës, numëron rreth 160 çifte homonimike të shpërbëra, të cilët e ushqejnë leksikun në dy drejtime: në monosemantizëm dhe polisemitizëm. Gjatë shqyrtimit të materialit janë vënë re dhe raste të tilla, kur njësitë homonimike të çiftit janë shkruar me njëra-tjetrën, kuptimi i njërës njësi është përfshirë si kuptimi i tjetrës, duke na dhënë një njësi leksikore me dy ose më shumë kuptime. Pra, shpërbërja e njësive të homonimisë shërben si ushqim për poliseminë. Një dukuri e tillë pasqyron të reja jo vetëm në sasinë numerike të çifteve homonimike, por edhe në strukturën kuptimore të njësive homonimike.

Fjalët kyçe: çift homonimik, shkrirje, polisemitizëm, ndikim, vlerë, shmangie.

Hyrje

Deri më tani është folur shumë për raportet polisemi-homonimi, apo për kalimin nga polisemia në homonimi. Kjo lidhje është marrë gjithnjë e drejtë vetëm në një kah, në atë të kalimit nga polisemia në homonimi, ndërsa anasjelltas, etimologjikisht duket jo plotësisht e mundur¹. Lëvizjet e gjuhës në të gjithë sistemin leksikor të saj bëjnë të mundur, që kuptimet e një fjale të largohen aq shumë nga njëra-tjetra, sa të këputet nyja semantike dhe tashmë mund të përfitohen dy njësi homonimike. Është e kuptueshme që kjo kërkon një shtrirje të gjerë në kohë. Pra zbërthimi i polisemisë është në çdo rast i mundshëm dhe i pranueshëm. Po e kundërta ka mundësi të ndodhë?

Qëllimi i këtij punimi është të pasqyrojë, të shqyrtojë dhe të analizojë rastet e shkrirjes së njësive të çiftit homonimik në një fjale të vetme polisemantike ose në dy njësi më vete leksikore. Përpos, do të parashtrohen efektet që ka ky ndikim në sistemin gjuhësor. Përfundimet e nxjerra janë një

¹ Xhevat Lloshi, *Rreth disa shfaqjeve të ndikimit të homonimisë në gjuhën shqipe* në “Studime mbi leksikun” Tiranë, f. 155.

Jani Thomai, *Prejardhja kuptimore në gjuhën shqipe*, Tiranë, 2009, f. 155.

përpyekje për përmirësimin e të dhënave në fushë të semantikë dhe leksikologjisë.

Metoda

Për realizimin e këtij punimi është nevojitur mbështetja në dy veprat madhore të gjuhës shqipe: “Fjalori i gjuhës së sotme shqipe” 1980 dhe “Fjalori i gjuhës shqipe” 2006. Metoda e punës ka qenë krahasimi i çifteve homonimike nga një fjalor te tjetri, për të studiuar vlerat e homonimisë në gjuhë dhe ndryshimet që sjell kjo dukuri në sistemin gjuhësor. Vlen të theksohet se veprat gjuhësore kanë shërbyer vetëm si objekt për studimin, nga ku është bërë vjelja e materialit. Qëllimi i punimit nuk janë fjalorët. Duke qenë se ato janë pasqyrë e realitetit gjuhësor, që përfshijnë fondin më aktiv të gjuhës shqipe, shpeshherë bëhen pjesë e kritikave të mundshme, të cilat nuk janë në synim të këtij studimi.

1. Shkrirja e dy njësive homonimike në një njësi leksikore më vete.

Kalimi nga homonimia në polisemi nuk ka gjasa që të konsiderohet si lidhje leksikore. Kjo për arsye se nga ana përmbajtësore homonimia dhe polisemia nuk kanë të përbashkëta. Homonimia është dukuri që mbështetet në palidhshmërinë e kuptimeve, ndërsa polisemia në lidhshmërinë e kuptimeve. Homonimia është e rëndësishme në gjuhë, sepse ajo ndan konceptet jo të lidhura, ndërsa polisemia është e rëndësishme në gjuhë sepse, kuptimet e fjalës ndërtojnë kornizën e gjithë konceptit (fjalës). Ato mund të ndërsillen rreth njëra-tjetrës për të ruajtur ekuilibrat e tyre gjuhësorë, por secila është dukuri që mbart tiparet dhe lirshmërinë e vet gjuhësore. Prandaj e vetmja mundësi që homonimia të kontribuojë në polisemi, është dukuria e shpërbërjes së saj. Nisur dhe nga shembujt që do të parashtrohen, do vëmë re se shkrirja e njësive të çifteve apo vargjeve homonimike, apo shmangia e njërës prej këtyre njësive, ka bërë që fjala të paraqitet me disa kuptime. Kjo, sepse njësia homonimike që ka rezistuar mund të ketë qenë me disa kuptime dhe si e tillë ka ruajtur strukturën përmbajtësore që ka pasur, ose njësia homonimike ka ndryshuar gjatë zhvillimit të saj gjuhësor dhe ka përfutur nuanca apo kuptime të reja gjuhësore. Gjithsesi shmangia e njërës njësi, nuk ka ndikuar aspak në ndryshimin e strukturës semantike të fjalës në çiftet homonimike. Gjatë shqyrtimit të materialit vihen re dhe raste të tilla, kur njësitë homonimike të çiftit janë shkrirë me njëra-tjetrën, kuptimi i njërës njësi është përfshirë si kuptimi i tjetrës, duke na dhënë një njësi semantike me dy ose më shumë kuptime. Pra, shpërbërja e dukurisë së homonimisë shërben si ushqim për poliseminë. Edhe pse historia e gjuhës dhe etimologjia e përjashton mundësinë e takimit të kuptimeve të homonimisë në një fjalë polisemantike², e përmend

² Jani Thomai, *Prejardhja kuptimore në gjuhën shqipe*, Tiranë, 2009, f. 155.

në studimin e tij, se "...mund të ndodhë që kuptimet e dy homonimeve të takohen në ndonjë komponente semantike, mund të mblidheshin në një fjalë polisemantike".

Nga njësitë homonimike të shqyrtuara vëmë re dhe një fakt tjetër, ushqyerja e polisemisë si shkak i shpërbërjes së homonimisë. Sipas rasteve të pasqyruara kjo ka ndodhur në rreth 84 njësi homonimike, në të cilat çifte apo vargje homonimike bashkojnë njësitë e tyre dhe kthehen në fjalë polisemantike. Pavarësisht se numri i kuptimeve për fjalët shumëkuptimëshe të ardhura nga prishja e homonimisë nuk është shumë i madh, kjo besoj se i faturohet zgjedhjes së shpjegimit të kuptimeve në mënyrë të shkurtuar.

Shkoqitim shembujt në Fjalorin e 2006-ës, kur njësitë e çiftit homonimik bashkohen në një fjalë polisemantike, ndryshe nga paraqitja e tyre në Fjalorin e 1980-ës³:

akord,-i 1. muz. harmonia e tre a më shumë tingujve në lartësi të ndryshme. 2. ek. marrëveshje me dikë për të kryer një punë...; **akrep,-i** 1. zool. kafshë e vogël helmuese... 2. secila nga shigjetëzat e orës... 3. njeri dorështrenguar... 4. yjësi e zodiakut; **arbëresh,-i** 1. shqiptar i popullsisë së ardhur që në mesjetë në Itali e Greqi. 2. *krahin*. banor i fushave bregdetare në Shqipëri; **barbariz/ëm** 1. mizori, barbari. 2. *gjuh*. fjalë e huaj e panevojshme në gjuhën amtare; **barkës,-i** 1. shuli i përpamë i tezgjahut. 2. jelek leshi pa mëngë për gra; **beronj/ë** 1. zool. gjarpër i gjatë... 2. mb. fig. grua që nuk lind; **breng-ë** 1. bullungë. 2. mjek. difteria. 3. fig. vuajtje e rëndë shpirtërore; **bub/ë** zool. 1. vemje e rritur. 5. mit. qenie e përfytyruar si përbindësh; **divan,- i** 1. kanape e veshur si kolltuk. 4. let. vjet. ode; **dredhur-a (e)** 1. gjell. dredhanik. 2. dridhje; **eter,-i** 1. kim. lëng pa ngjyrë me erë të mprehtë... 4. poet. qiell, hapësira qiellore; **fili/k,-ku** 1. ilik. 2. syth; **groshar/e-ja** 1. vjet. monedhë argjendi që vlente një grosh. 2. pafta a monedha prej metali të çmuar, që mbajnë gratë për stoli; **gja/k,-ku** 1. lëng i kuq që qarkullon në trupin e qenieve të gjalla... 5. etnogr. gjakmarrje; rast kur duhet vlarë një pjesëtar i familjes...; **hutërroj/e** 1. zool. hut, hutë. 2. mb. hutaq; **ideal,-e, 1. psikol., logj., filoz.** që lidhet me idealin, me idenë a më ndërgjegjen. 2. që është model i mishërimit të vlerave...; **këputj/e** 1. veprimi dhe gjendja sipas foljes – këput-. 3. bot. barishte e tokave të lagështa, që këputen lehtë; **kërr,-e** 1. mb. em. i përhimë, i hirtë. 2. i zhveshur, pa drurë a pa bimësi; **këshilltar,-i** ai që këshillon dikë; anëtar i një këshilli; **legen, -i** 1. enë e madhe e rrumbullakët, e thellë. 4. anat. pjesë e skeletit të njeriut...; **lulëbardh/ë**, 1. barishte e egër me gjethe të vogla... 3. mjek. sëmundje e rëndë, me puçrra të vogla; **mashkullor,-i** 1. zool. bleta mashkull. 2. bot. shermend i hardhisë që nuk lidh kokrra; **ngjesh,- a, -ur** 1. e shtyp diçka dhe e bëj më të rrasët duke e zvogëluar. 5. vë e shtrëngoj mirë pas trupit; **nxë**, 1. v. III është në gjendje të përfshijë brenda vetes. 3. mësoj, fitoj njohuri të reja; **palëz,-a** 1. zvog. e palë. 2. bula e veshit. 3. rrotull fijesh prej mëndafshi; **prift,-i** 1. fet. titulli fetar më i thjeshtë në kishën e krishterë. 2. ndërt. dru i trashë që mban kulmarin e çatisë; **pikëmadh, -e mb., em., bised. mallk.** që i rëntë pika; **qëllim,-i** 1. veprimi sipas foljes –qëlloj-. 2. diçka që e synojmë ose kërkojmë ta arrijmë; **shakullor,-e** 1. shakullinë. 2. qese e vogël lëkure; **shkall/oj**, 1. i bëj diçkaje shkallë a çallatë. 2. fig. e luaj mendsh, e çmend; **shkarp/ë**, 1. degë të holla të thata për të ndezur zjarrin. 2. bot. xinë. 3. këpucë të vjetra. 4. pite pa mjaltë; **shkors/ë**, 1. qilim i thjeshtë, cergë. 2. trinë e lyer me baltë; **shkrifërim,-i** 1. veprimi sipas foljes –shkrifëroj-. 2. gjeol.

³ Shih *Fjalori i gjuhës së sotme shqipe*, Tiranë, 1980.

shtresa të shkrifëta të kores së tokës; **shkrihem** 1. vetv. ngrohet një trup që të kalojë nga gjendja e ngurtë në të lëngët. 5. shkrif, shpij; **shtuf,-i** 1. gur i lehtë e i thërrmueshëm që përdoret në ndërtim. 3. ashti i krahut; **turr/ë,-** 1. grumbull drush të vëna me rregull njëra mbi tjetrën. 3. shami a peshqir i përdredhur dhe i lidhur nga një anë; **thartoreja-e, -ja** 1. thartor, hirrë djathi me pak qumësht. 2. *bot.* lëpjetë mali; **urëz,-a** 1. pjesa e poshtme e parmendës që mbështetet në tokë. 3. hark i metaltë rreth këmbëzës së armëve të zjarrit.⁴

Sipas Xh. Lloshi⁵ shkrirja e dy njësive homonimike në një fjalë të vetme ndodh më së shumti te fjalët e përgjithshme abstrakte, sidomos te foljet dhe më rrallë te emrat konkretë. Nga shoshitja e shembujve duket se afro gjysma e tyre i takojnë fjalëve që lidhen drejtpërdrejt me sendet konkrete e të përdorimit të përditshëm. Kjo shpjegohet nëpërmjet praktikës ligjërimore të drejtuar nga folësit, të cilët vendosin njëfarë lidhjeje midis këtyre kuptimeve. Në rrjedhën e kohës kuptimet ndikojnë mbi njëri-tjetrin, derisa përfitojmë shkrirjen e tyre në një fjalë të vetme.

Pjesa më e madhe e foljeve të formës joveprore nuk janë marrë në shqyrtim, kjo për arsye se, foljet joveprore janë përfshirë në një zë leksikor me trajtën përfaqësuese të foljes gjegjëse dhe si të tilla ato merren brenda çerdhes së fjalës. Në fjalorin e 1980-ës, këto folje e kanë ndërtuar çiftin homonimik duke patur si njësi homonimike treguese, formën pësore dhe kuptimin përkatës si njësi të dytë homonimike. Prandaj, bashkimi njësive homonimike në një fjalë të vetme polisemantike, nuk mendoj se prish rregullin semantik, por përkundrazi prishja e çiftit homonimik është e përligjur, me qëllim që të jepet sa më e plotë çerdhja e fjalës.

Duke shqyrtuar shembujt e mësipërm, natyrshëm do të lindë pyetja: në shembujt e parashtruar më lart mbi bashkimin e njësive homonimike në një fjalë të vetme polisemantike, kemi të bëjmë me një zhvillim të rasteve të kontaminimit homonimik, apo me një ndarje jo të drejtë të këtyre çifteve homonimike në fjalorin e 1980-ës?

Fillimisht vlen të trajtohen mendimet e studiuesve rreth kësaj çështjeje. Xh. Lloshi⁶ e shpjegon bashkimin e njësive homonimike në një të vetme si dukuria e kontaminimit homonimik. Shkrirja e dy fjalëve të ndryshme në një, mendohet se rrjedh nga ndikimi që ushtrojnë kuptimet e fjalëve mbi njëri-tjetrin dhe kryesisht me fjalë që lidhen me sendet konkrete e përdorimit të përditshëm. Por, kjo dukuri sipas tij, ngjet rrallë.

⁴ (Shënim: Në shembujt e dhënë më sipër nuk janë përfshirë rastet e disa njësive homonimike që i përkasin fjalëve shërbyese, të cilat do të kenë një trajtim më vete.)

⁵ Xhevat Lloshi, *Vëzhgime mbi homonimet në gjuhën shqipe* në “Studime mbi leksikun”, Tiranë, 1972, f. 230.

⁶ Xhevat Lloshi, *Vëzhgime mbi homonimet në gjuhën shqipe* në “Studime mbi leksikun”, Tiranë, 1972, f. 215/230.

J. Thomai⁷ thekson se lidhja polisemi- homonimi është e dyfishtë, kështu që mund të ndodhë që kuptimet e dy homonimeve të mblidhen në një fjalë polisemantike, kur takohen në ndonjë komponente semantike. Pra, me fjalë të tjera shprehet po dukuria e kontaminimit homonimik. Por, së bashku janë të mendimit se, si historia gjuhësore ashtu dhe etimologjia e heqin këtë mundësi. Për rrjedhojë, lidhja ndërmjet polisemisë dhe homonimisë do të jetë e njëkahshme, pra nga polisemia në homonimi dhe jo në të kundërt.

Në vija të përgjithshme të krijohet ideja se një dukuri e tillë e kalimit nga homonimia në polisemi edhe mund të ndodhë, edhe jo. Tani ndodhemi para faktit objektiv, sesi njësitë homonimike janë bashkuar në një të vetme. Për të parë nëse këto njësi janë takuar në ndonjë komponente semantike, apo kuptimet e këtyre njësive kanë ndikuar mbi njëra- tjetrën duke u afruar semantikisht e së fundmi duke u bashkuar, vlen për t'u studiuar nga etimologjia dhe historia e gjuhës. Gjithsesi, njësitë tashmë të bashkuara e të pasqyruara në fjalorët, të cilët janë marrë në shqyrtim, rezultojnë si fjalë polisemantike. Mendimit se, në binomin polisemi- homonimi, kalimi duhet pranuar vetëm nga polisemia në homonimi, "i ndryshon shenja e pikësimit" nga pikë në pikëpyetje.

Zhvillimi i gjuhës kuptohet që do të sjellë dhe ndryshimin e gjendjes së gjuhës. Përderisa ndryshimet ndodhin dhe pranohen, nuk ka sesi mos të marrim parasysh edhe këtë shfaqje të dukurisë së homonimisë. Kuptimet e njësive leksikore zhvillohen, lëvizin, duke shkaktuar dhe ndryshimin e strukturës së brendshme kuptimore të fjalës. Meqenëse çdo njësi kuptimore mund të merret apo konsiderohet si njësi më vete leksikore⁸, atëherë duhet të pranojmë që kuptimet si largohen, ashtu edhe afrohen. Pra, njësitë kuptimore largohen shumë nga njëra- tjetra dhe nga boshti qendror i kuptimit dhe na japin fjalë më vetë. Por nga ana tjetër ato mund dhe të afrohen, duke iu bashkuar këtij boshti qendror kuptimor. Kuptimi kryesor është ai që i njihet fjalës që në origjinë dhe prej tij kanë derivuar kuptime të tjera. Largimi i kuptimeve na çon në formimin e homonimisë, pasi jepet mundësia që këto kuptime të dalin dhe të zhvillohen si njësi leksikore më vete. Pra, zbërthimi i polisemisë është një burim për homoniminë, pasi çdo njësi semantike në një kohë të largët apo të afërt, ka gjithë mundësitë për t'u kthyer në njësi më vete leksikore, pra për të formuar një fjalë të re. Nëse do të ndjekim këtë logjikë, atëherë të njëjtën gjë do të na duhet të pranojmë dhe për homoniminë.

Çdo njësi homonimike përbëhet nga kuptimet e saj përbërëse. Pra kemi shumë njësi homonimike që na dalin me disa kuptime në paraqitjen e tyre në fjalor. Kuptohet që, kuptimet e njësive homonimike të veçanta nuk rrjedhin nga e njëjta origjinë, sepse ndryshe nuk do të flisnim për këtë dukuri, por për

⁷ Jani Thomai, *Prejardhja kuptimore në gjuhën shqipe* Tiranë, 2009, f. 155.

⁸ Po aty f. 154.

dukurinë e polisemisë, edhe pse është pranuar se pjesa më e madhe e çifteve homonimike vijnë nga ato që mund të kenë pasur një lidhje etimologjike të largët, sipas J. Thomait. Meqenëse njësitë kuptimore mund të zhvillohen derisa të dalin si fjalë më vete, do të thotë që çdo kuptim i këtyre njësive jep mundësinë e formimit të fjalëve të reja. Kështu, kuptimet si largohen nga kuptimi bazë, ashtu edhe mund të afrohen, duke u takuar në ndonjë nyjë kuptimore. Shpjegimi i kësaj dukurie mendoj se i faturohet faktorëve gjuhësorë të brendshëm. Në thelb nuk është gjë tjetër veçse një tipar i njësive kuptimore, të cilat gëzojnë aftësinë për t'u shkëputur dhe për t'u afruar. Pasojat e tyre japin shfaqje të reja në dukuritë e polisemisë dhe homonimisë. Shenja e barazisë që i bashkon këto shfaqje të dukurive në shqyrtim, nuk është gjë tjetër veçse lëvizja gjuhësore. Të njëjtën gjë duhet të themi dhe për kalimin e rasteve nga njësitë homonimike në fjalë polisemantike, ku ndryshimet që pësojnë njësitë semantike si pasojë e faktorëve gjuhësorë dhe jashtëgjuhësorë, i japin shansin një ndryshimi që deri tashmë ka qenë në pikëpyetje. Rishikimi i kësaj shfaqjeje, ndoshta mund të jetë dhe një dritare e hapur për diskutime të mëtejshme.

Një tjetër aspekt që duhet të theksohet është shtimi sasior i dukurisë së polisemisë nga shpërbërja e homonimisë. Vëmë re se shmangiet e njësive homonimike janë ushqim më i shumtë në numër për poliseminë se për fjalët monosemantike. Kjo gërshetohet dhe me ligjin e ekonomisë gjuhësore, pasi për folësit është më e lehtë përdorimi i një fjale me shumë kuptime, sesa të ngarkojë kujtesën e tyre me shumë fjalë për nocione të ndryshme. Në këtë aspekt vlera e polisemisë për ekonomizmin gjuhësor është shumë e njohur. Ndoshta për disa polisemia mund të konsiderohet dhe si defekt për gjuhën, por është një kusht thelbësor i efikasitetit të gjuhës. Imagjinoni sesa shumë terma do të kishim në qarkullim, nëse nuk do të ekzistonte polisemia si dukuri, gjë që do të sillte vështirësi dhe në paraqitjen e tyre në fjalor. Por praktika gjuhësore tregohet shumë e kujdesshme ndaj të tilla dukurive, të cilat e lehtësojnë folësin dhe jo të ngarkojnë kujtesën njerëzore. Polisemia është një faktor i vlefshëm për ekonominë gjuhësore dhe për fleksibilitetin në gjuhë. Mesa duket kjo reflektohet dhe te shpërbërja e polisemisë, e cila shkon në vijë lineare me praktikën gjuhësore. Ajo shton fjalët polisemantike, duke shtuar njësitë kuptimore, duke i dhënë mundësinë atyre të zhvillohen, deri në daljen si njësi më vete leksikore. Në këtë aspekt, shpërbërja e homonimisë i krijon kushte gjuhës për zhvillim dhe ndjek të njëjtin linjë zhvillimi si dukuritë e tjera gjuhësore.

2. Shkrirja e njësive homonimike në dy fjalë më vete

Në shndërrimet që pëson homonimia në njësitë e çifteve të saj, vëmë re dhe dukurinë e kundërt, kur shkrirja e çiftit homonimik shkon në ndarjen e dy fjalëve më vete, të cilat në pjesën më të madhe të rasteve përfundojnë në fjalë monosemantike. Kjo ka ndodhur në këto raste: *çapem*, *çapitje*, *dyshe*,

*flakëritje, flakëritet, ftohem, grykje, harrje, kallëzues, mundem, ngrihem, ngjitëse, përcillem, përflaket, shoshare, shpengohem, shpengim etj.*⁹. Numërohen gjithsej rreth 65 shembuj, në të cilat njësitë homonimike të shmangura e kanë kthyer fjalën në njëkuptimëshe. Në rastet e fjalëve të dhëna si: *asisoj, do, grykës, grykje, harrje, heroinë, shoshare*, njësitë homonimike janë ndarë, duke na u paraqitur si tërësia e kuptimeve që jepet njësoj me Fjalorin e '80, por ndryshimi qëndron në faktin se fjalët reshtin së qeni homonime, edhe pse kanë tingëllim të njëjtë dhe kuptime të larguara. Kjo ndodh te fjala *-do-*, e cila humb si fjalë me tre njësi homonimike, duke u kthyer në dy fjalë monosemantike. Në rastin e fjalës *-grykës-*, tashmë na paraqitet me ndarje në dy njësi leksikore më vete, nga njësi homonimike që paraqitej në Fjalorin e 1980-ës. Në pjesën hyrëse të Fjalorit 2006, shpjegimi i ri i kuptimeve, shkrirja e tyre në një kuptim të vetëm, është shpjeguar me nivelin e sintezës së përgjithshme semantike, duke përjashtuar përbërësit kuptimorë themelorë jodallues dhe duke ruajtur ato më të domosdoshmit¹⁰. Meqenëse homonimia është gjendja në të cilën një grup fjalësh shqiptohen njëjloj, por kuptimet e tyre kanë origjina të ndryshme, mendoj se ndarja e këtyre njërive homonimike në dy fjalë më vete monosemantike nuk është e përligjur në bazë të kriterëve teorikë mbi dukurinë e homonimisë.

Dallimi i homonimeve në fjalor nuk ka qenë gjithnjë i lehtë, sidomos kur bëhet fjalë për hyrje të fjalëve të ndryshme nga dialektet në gjuhën e përbashkët¹¹. Dhe për disa nga homonimet e shmangura më lart mund të jepet si shpjegim i prishjes së homonimisë fakti që nuk janë përfshirë disa variante fonetike e gramatikore, krahinorizma, fjalë të vjetruara, fjalë që nuk kanë përdorim të gjerë etj. Për këtë arsye del e nevojshme për t'u parë dhe vendi i fjalës në aspektin etimologjik. Në "Fjalorin e gjuhës së sotme shqipe" 1980, fjala *-përgjim-* jepet si çift homonimik ku përfshihen këto kuptime: *-përgjim₁-* 1. Veprimi sipas kuptimit të foljeve përgjoj, përgjohem. 2. përqendrimi i vëmendjes dhe i shqisave për të hetuar çfarë ndodh rreth e rrotull. *-përgjim_{II}-etnogr.* Gostia a darka që bëhej kur i vihej emri fëmijës, zakonisht tri ditë pas lindjes.

Sipas E. Çabej¹², etimologjikisht kjo fjalë vjen nga fjala greke *-poganik-*, që lidhej me kuptimin e festës së lindjes të djalit. Pra dikur këto kanë qenë kuptime të së njëjtës fjalë, por që më pas janë larguar aq shumë nga njëri-

⁹ Shënim: Shembujt e dhënë janë përmendur në mënyrë të kufizuar dhe pa shpjegimet përkatëse të pasqyruar në fjalor, me qëllim që punimi të jetë më konciz.

¹⁰ Shih te "Fjalor i gjuhës së sotme shqipe" 2006, f. 16-17.

¹¹ Xhevat Lloshi, *Vëzhgime mbi homonimet në gjuhën shqipe* në "Studime mbi leksikun" Tiranë, 1972.

¹² E. Çabej, *Studime etimologjike*, II, Tiranë, 1982, f. 105.

tjetri, sa kanë përfunduar në çift homonimik. Në “Fjalorin e gjuhës shqipe” 2006, kjo fjalë shmanget si çift homonimik, duke u hequr dhe kuptimi i saj që lidhet me kuptimin etimologjik të fjalës. Në rast se do të ishte marrë në konsideratë fakti që kjo është një ndër festat pagane që zhvillohet dendur në Shqipërinë e Mesme (zona e Kavajës), atëherë fjala nuk do të paraqitej me shkëputje të variantit leksiko-semantik.

Parashtruam deri tani disa raste homonimie, të cilat si shkak i eliminimit të tyre janë kthyer në fjalë monosemantike. *Por ç'do të thotë ky ushqim i monosemantizmit?* Numerikisht kjo dukuri gjuhësore çon në pasurimin e fondit leksikor të fjalëve, duke shtuar numrin e tyre. Praktikisht, për të qenë të frytshme në gjuhë, ato duhet të kenë aftësinë e zhvillimit. Vetëm kështu fjalët mund të marrin nuanca të tjera kuptimore, të derivojnë kuptime, të kthehen në burim për shtimin e kuptimeve të fjalëve të reja në gjuhën shqipe. Nga ana tjetër njësitë monosemantike kanë dhe riskun e tyre. Fakti që ato shfaqen me një kuptim të vetëm, do të thotë që kanë përmbajtje të vakët dhe nuk është aspak e çuditshme që ato të ruajnë po atë përmbajtje leksikore, d. m. th mundësitë për t'u zgjeruar përmbajtja janë të pakta. Monosemantizmi ka vlerat e veta pasi një nocion i përgjigjet një realieje, por bie në kundërshtim me ligjin e ekonomisë gjuhësore, i cili pranon një nocion për të shënuar shumë kuptime. Gjithsesi çdo gjë i mbetet praktikës gjuhësore për ta provuar. Nga ana tjetër praktika ligjërimore tregon se një pjesë e njësive homonimike të shmangura e të kthyera në fjalë monosemantike, kanë përdorim aktiv në ligjërim, edhe pse nuk janë pasqyruar në fjalor.

Përfundime:

Në përfundim të këtij punimi themi se dukuria e homonimisë është një çështje që gjithnjë do të ketë vend për diskutime, për shkak të problematikave që ajo ngërthen. Kjo u pasqyrua në shembujt e parashtruar nga krahasimi i fjalorëve shpjegues të gjuhës shqipe 1980-ës dhe 2006-ës. Zbërthimi i polisemisë është në çdo rast i mundshëm dhe i pranueshëm, duke u konsideruar një burim i frytshëm për homoniminë. Nga ana tjetër u paraqitën raste të shkrirjes së njësive të çiftit homonimik në një fjalë polisemantike, duke sjellë si të mundshme shtimin e rasteve të kontaminimit homonimik, të konsideruar deri më tani jo fort të mundshme për të ndodhur. Afrimi i këtyre kuptimeve ka bërë që ndërmjet njësive kuptimore të lidhet nyja semantike, e cila e paraqet fjalën si njësi leksikore polisemantike. Kjo ka ndodhur në 84 raste, të cilët u parashtruan në shembujt e mësipërm. Një dukuri e tillë vlen shqyrtohet për efektet që sjell ajo në gjuhë. Pjesa më madhe e njësive të përfutuara shtojnë vlerën sasiore të dukurisë së polisemisë, që rrit fleksibilitetin dhe efikasitetin në gjuhë.

Një pasojë tjetër e homonimisë është dhe ndarja e njësive homonimike në dy fjalë më vete. Ato ruajnë potë njëjtin ndërtim dhe kuptime të larguara,

por reshtin së qeni homonime. Në pjesën më të madhe njësi të tilla rezultojnë si fjalë monosemantike, të cilat e pasurojnë fondin leksikor të shqipes për nga ana sasiore, por e kushtëzojnë atë për nga struktura semantike. Njësi të tilla do kërkojnë kohë për të drejtuar këtë qerthull leksikor drejt zhvillimit të strukturës përmbajtësore me kuptime të reja. Ky punim mëton të jetë një përpjekje modeste në përmirësimin e të dhënave në fushën e leksikologjisë dhe të semantikës.

BIBLIOGRAFI

- Çabej, E., *Studime etimologjike*, I, 1982.
Fjalor i gjuhës së sotme shqipe 1980.
Fjalor i gjuhës së sotme shqipe 2006.
Kostallari, A., *Gjuha letrare kombëtare shqipe dhe epoka jonë në*, "Studime mbi leksikun dhe mbi formimin e fjalëve në gjuhën shqipe" Tiranë, 1972, III.
Kostallari, A., *Mbi disa drejtime të përsosjes së sistemit e të strukturës së gjuhës sonë letrare në* "Studime mbi leksikun e formimin e fjalëve" Tiranë, III. 1972.
Lloshi, Xh., *Vëzhgime mbi homonimet në gjuhën shqipe në* "Studime mbi leksikun", Tiranë, 1972.
Lloshi, Xh., *Rreth disa shfaqjeve të ndikimit të homonimisë në gjuhën shqipe në* "Studime mbi leksikun" Tiranë, 1972.
Rrokaj, Sh., *Hyrje në gjuhësinë e përgjithshme*, 2006.
Thomai, J., *Prejardhja kuptimore në gjuhën shqipe* Tiranë, 2009.
Thomai, J., *Leksikologjia e gjuhës shqipe* 1984.
Thomai, J., *Mbi mënyrën e pasqyrit të sistemit të kuptimit dhe të përdorimeve të fjalëve në fjalorin shpjegues të gjuhës shqipe në* "Studime mbi leksikun" Tiranë, 1972, I.
Xhuvani, A., *Çashtja e "Fjalorit të gjuhës shqipe"*, në A. Xhuvani, *Vepra*, 2, Tiranë, 1990, f. 93.

